

ПОБУДОВА КРИМІНАЛЬНО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

ОСТАФІЙЧУК Григорій Владимирович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного, господарського та кримінального права Інституту права та суспільних відносин Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ

Стаття розглядає теоретичні та практичні елементи функцій в уголовном производстві УПК України. Аналізуються окремі теоретичні положення, котрі були установлені в УПК України з 1961, для конкретизації їх виконання та практики застосування процедурних аспектів виконання функцій в уголовном судопроизводстві. На основі теоретичних та практичних положень уголовного производства, розглядаються окремі аспекти, котрі обґрунтовують необхідність розмежування функцій сторони обвинувачення, сторони захисту на стадії досудового розслідування. На основі аналізу теорії уголовного процесуального права, практики його застосування вносяться пропозиції по визначенню функцій в уголовном производстві України.

Ключові слова: слідчий, прокурор, слідчий суддя, функція обвинувачення, функція захисту, учасники кримінального провадження, стадія, досудове розслідування, вирок.

Актуальність статті

Концепція кримінально-процесуальних функцій має широке коло для наукових дискусій. Категорія «функція» була терміном виключно теоретичним. Дослідники неодноразово піддавали критиці законодавця за нерішучість у питаннях визначення кримінально-процесуальних функцій на рівні нормативних актів.

Теорія кримінального процесу визначає, що процесуальні функції – це виражені у законі основні напрямки процесуальної ді-

яльності, які здійснюються з метою реалізації завдань кримінального судочинства його учасниками.

В теорії кримінального процесу немає єдиного ставлення до поняття кримінально-процесуальних функцій. Для багатьох вчених це визначення є базовим, тому подальший розвиток функцій у кримінальному процесі тільки направлений на розширення його поняття.

Ю.М. Грошевой, О.М. Ларін, В.М. Савицький, С.В. Слінько визначають кримінальні функції як напрямок, вид кримінально-процесуальної діяльності, який охоплюється роллю та метою участі кожного учасника процесу по справі [3; 9; 14. С. 35]

С.А. Альперт вказував, що характер процесуальної функції, яку здійснює суб'єкт не залежить від його конкретної позиції [1. С. 10].

Своєрідна позиція висловлена В.П. Нажимовим. Він писав, що здійснення конкретної кримінально-процесуальної функції – це найважливіший напрямок процесуальної діяльності, однак функції будуються не на кримінально-процесуальному законі, а на законах психології, свободи вибору функції, яка здійснюється по кримінальній справі. [11. С. 7]

Якщо погодитися з висловленням В.П.Нажимова, то слідчий повинен змінювати свою позицію під час досудового провадження декілька разів, поки він не буде мати впевненість, що притягнутий до кримінальної відповідальності скоїв криміналь-

не правопорушення. Кримінально-процесуальні функції, перш за все обумовлені специфічним соціальним і правовим змістом, який визначає їх значення. Виділення тих чи інших функцій і можливість їх здійснення конкретними учасниками залежить від цілей процесу та законодавства.

Постанова проблеми

Наука кримінального процесу одержала розвиток концепції трьох основних процесуальних функцій — обвинувачення або кримінального переслідування, захисту, вирішення матеріалів справи.

Ці питання були розглянуті в роботах С.А. Альперта, А.Я. Дубинського, Ю.М. Грошевого, Г.Ф. Горського, Л.Д. Кокарева, О.М. Ларіна, В.М. Савицького, В.А. Стремівського, П.С. Єлькінд та інших. [1. С. 77; 3; 5; 8; 14; 15; 17; 18]

У статті необхідно визначити структурну побудову функцій у кримінальному провадженні на підставі аналізу трьох функцій та надати теретичне визначення на підставі нового КПК України.

Формулювання завдань

Концепція встановлення функцій у кримінальному провадженні за період її становлення залишала поза розглядом декілька істотних проблем кримінального судочинства. Не роз'яснялося, які функції здійснюються на досудових стадіях кримінального провадження, яке місце в системі функцій займають проміжні рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Наприклад, затримання підозрюваного за вчинення кримінального правопорушення, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, клопотання учасників процесу, застосування, зміна, скасування запобіжних заходів. До яких функцій належить участь у справі цивільного позивача і цивільного відповідача, свідків, експертів та ін.

Пошуки відповідей на ці питання йшли у двох протилежних напрямках. Перший шлях полягав у доповненні новими процесуальними поняттями функцій обвинувачення, захисту, вирішення матеріалів кримінальної справи.

Другий, більш правильний — це визначення нових функцій, які виходять за рамки правової дефініції даного поняття. Виходячи з положень змагальності кримінального провадження автор вважає, що необхідно визначити нові функції та встановити їх розподіл.

Виклад загального матеріалу

Л.Д. Кокареєв, О.М. Ларін, М.М. Міхеєнко, С. Павлов та інші вважають, що система функцій обвинувачення, захисту, вирішення матеріалів кримінальної справи не відповідає кримінальному судочинству, який реформується згідно положень змагальності кримінального провадження. Вони вважають, що на досудових і судових стадіях кримінального провадження функції, що належать кожному з учасників, виходять за рамки трьох основних функцій, які не відображають процесуальних повноважень кожного учасника [8. С. 34; 9. С. 17; 10. С. 134; 12. С. 34].

Прихильники такого тлумачення виходили з наявності у кримінальному судочинстві трьох основних кримінально-процесуальних функцій: обвинувачення (кримінального переслідування); захисту; вирішення справи.

Такий підхід традиційний, оскільки для виділення названих функцій використовується змагальна конструкція кримінального судочинства.

Всі зазначені функції є основними, вони знаходяться в гармонічній та нерозривній єдності, кожна з них неминуче і закономірно передбачає наявність двох інших, кожна процесуальна функція існує і розвивається лише остільки, оскільки існують і розвиваються дві інші.

Обвинувачення без захисту надавало судочинству односторонній обвинувальний характер. Про захист без обвинувачення взагалі не можна говорити, бо такий захист логічно і фактично неможливий. Вирішення матеріалів справи можна досягти у змагальному провадженні якщо суд за участю сторони обвинувачення та захисту належним чином перевірить всі докази, зможе дослідити обставини, які вказують на елементи презумпції невинуватості або вини обвинуваченого.

М.С. Строгович визначав процесуальні функції, як напрямки діяльності [16. С. 64].

З.З. Зинатуллин і Т.З. Зинатуллин представили визначення кримінально-процесуальних функцій як напрямки процесуальної діяльності учасників, які діють для досягнення його призначення. На їх думку кримінально-процесуальні функції мають такі властивості: функція є врегульована законом процесуальна діяльність; функція здійснюється стороною обвинувачення, або стороною захисту від обвинувачення; діяльність спрямована на досягнення та виконання цілей та завдань кримінального судочинства [7.С. 77-79].

П.С. Елькінд, вважає, що «функції кримінального процесу повинні визначатися нормами права, які виражені у відповідних напрямках кримінально-процесуальної діяльності. Вони повинні мати спеціальне призначення відносно ролі у кримінальному провадженні їх учасників» [18. С. 47].

Ст. 3 КПК України визначає, що функціональна діяльність сторони обвинувачення спрямована на кримінальне переслідування особи яка вчинила кримінальне правопорушення. У даному випадку функція слідчого, яка пов'язана з притягуванням до кримінальної відповідальності починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. КПК України не вказує на положення кримінального переслідування, тому що змагальний процес не повинен мати кримінального переслідування, але елементи його законодавець вказав у законі.

Межі функції обвинувачення встановлюється процесуальними положеннями судочинства, а саме дана функція починається з моменту складання повідомлення про підозру, а закінчується проголошенням вироку, визнання обвинуваченого винним у вчиненні кримінального правопорушення.

Функція сторони захисту виникає до пред'явлення повідомлення про підозру тому, що захисник приймає участь у спілкуванні з підозрюваним під час здійснення процесуального захисту.

Наприклад, сторона захисту заявляє відводи слідчому, прокурору, учасникам судового засідання або слідчому судді на стадії

досудового розслідування. Сторона захисту забезпечує захист та здійснює рівновагу між стороною обвинувачення у кримінальному провадженні. У суді, під час вирішення кримінального провадження, сторона захисту надає докази та приймає участь у їх дослідженні. Має право оскаржити вирок.

У даному разі можна говорити про концепцію, яка відмежовує кримінально-процесуальні функції одну від іншої, а також визначає обсяг повноважень учасників кримінального провадження. Всі функції направлені на вирішення матеріалів справи, встановлення істини.

Незалежно від правової дії одніє з сторін у кримінальному провадженні суддя виріше питання тільки правового змісту, а саме обсяг обвинувачення, забезпечення доказів, які підтверджують або спростовують обвинувачення та ін. Можна сказати, що діяльність учасників кримінального провадження щодо здійснення кримінально-процесуальних функцій носить взаємний коригувальний характер.

Теорія поділу кримінально-процесуальних функцій розподіляє повноваження тільки між окремими учасниками, які мають процесуальний інтерес, без розподілу зазначеного обсягу повноважень. Однак, демократичність кримінального провадження не залежить від одного тільки характеру розподілу повноважень між його учасниками. Не менше значення має характер розподілу повноважень між учасниками одній групи.

Крім того, кримінально-процесуальні функції служать своєрідними рамками поведінки учасників, розподіляючи весь обсяг передбачених кримінально-процесуальним законодавством повноважень між певними учасниками шляхом зазначення як на дії, які вони вправі здійснювати, так і на дії, які вони здійснювати не мають права, а також дії, які обмежують їх права у разі відсторонення від посади.

Слід зазначити, що характеризуючи кримінально-процесуальні функції, особливий акцент необхідно робили на процесуальний статус сторони обвинувачення, а саме слідчого, прокурора. Така позиція виходить з положень ст. 2 КПК України, а саме захист прав і свобод людини та громадянина, дер-

жавних та суспільних інтересів. КПК встановило призначення кримінального судочинства: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду; забезпечення виконання завдань кримінального судочинства таким чином, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу; встановлення та застосування до кожного учасника кримінального провадження належну правову процедуру.

Нові пріоритети були встановлені у КПК на підставі та характеристики напрямків процесуальної діяльності. Ст. 2 КПК України по новому визначила концепція розподілу кримінально-процесуальних функцій. В основі розподілу не повинна бути встановлена мета або завдання діяльності кримінального провадження. Якщо існування кримінально-процесуальних функцій буде залежати від мети то цілком можлива ситуація, коли кожний учасник буде мати тільки йому властиву функцію. При цьому, кількість процесуальних функцій буде спрямовано до кількості учасників.

З цієї точки зору висловив критичні зауваження В.М. Шпильов, який обґрунтував концепцію кримінально-процесуальних функцій таким чином, що теорія трьох основних процесуальних функцій не повною мірою відображає зміст кримінально-процесуальної діяльності, де кожен учасник процесу виконує свою функцію і діє в певному напрямку, передбаченому законом. Спроби сконструювати більш широкую систему процесуальних функцій не дає сенсу [19. С. 45-48].

Багато теоретичних спорів було висловлено відносно до трьох основних функцій. Окремі автори вважають, що крім розслідування справи необхідно додати функції підтримання цивільного позову та захист від нього.

В.П. Божьев, Б.Т. Безлепкін обґрунтовують наявність у кримінальному проваджен-

ні таких процесуальних функцій. Основні функції: встановлення і перевірка даних щодо злочинів, їх розслідування; обвинувачення; прокурорський нагляд за виконанням законності; захист від пред'явленого обвинувачення; судовий розгляд і розгляд кримінальної справи. Допоміжні функції, які включають до себе процедуру участі свідків, експертів інших осіб. Побічні функції, що знаходять своє вираження в діяльності цивільного позивача і цивільного відповідача [2. С. 57-59].

В.Г. Даев запропонував класифікацію функцій, що витікає з наявності інтересів осіб. Він виділяв: розслідування кримінальної справи; прокурорський нагляд за дотриманням законності; захист процесуальних інтересів [4.С. 34-36].

В.С. Зеленецький пропонував ділити процесуальні функції на загальні та приватні, тобто на функції, що реалізуються у кримінального провадженні та функції, що здійснюються на окремих стадіях процесу [6. С. 17].

Вважаємо, що, автор допустив змішання категорій поняття «завдання» і «функції».

Висновок полягає в тому, що характер, обсяг повноважень, що належать різним групам учасників кримінального провадження застосовується під час здійснення ними кримінально-процесуальних функцій, які змінюються на стадіях кримінального судочинства. Тому визначати для кожного учасника кримінального провадження його функціональну дію не має змістовного сенсу.

Кримінально-процесуальна функція повинна забезпечувати напрямок діяльності для всіх учасників. Якщо ми будемо встановлювати нові функції то у данному випадку це призведе до невиправданого розширення їх переліку, а процесуальний зміст залишиться за основними функціями.

Можемо надати авторське визначення кримінально-процесуальних функцій, а саме – це врегульовані законом напрямки діяльності учасників кримінального судочинства, які об'єднані в різні процедурні групи на основі спільності інтересів у кримінальному провадженні для виконання завдань та мети, яка стоять перед ними.

АНОТАЦІЯ

Стаття розглядає теоретичні та практичні елементи функціонального призначення кримінального провадження за новим КПК України. Надається аналіз окремих теоретичних положень, які були встановлені у КПК 1961 року, для з'ясування та практики застосування процедурних аспектів функціонального змісту кримінального провадження. На підставі теоретичного обґрунтування вносяться пропозиції щодо визначення функцій у кримінальному провадженні.

Процедурний розподіл функцій не виходить з завдань кримінального судочинства, а повинен забезпечити виконання інтересів суспільства, оскільки це однаково є важливим як викриття винної особи, так і захист невинного.

Література

1. Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти / С.А. Альперт // -Х.: Основа. 1995 -120с.
2. Божьев В.П. Уголовно – процессуальные отношения /В.П. Божьев// – М.: Юрид. лит. 1975. – 176с.
3. Грошевой Ю.М. Нове у кримінально – процесуальному законодавстві України/ Ю.М.Грошевой, Т.М.Мірошниченко// – Х.: Основа. 2002. – 110с.
4. Даев В.Г., Маршунов М.Н. Основы теории прокурорского надзора /В.Г.Даев, М.Н. Маршунов // -Л.: ЛГУ. 1990. -195с.
5. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования /А.Я. Дубинский// -К.: КВШ МВД СССР. 1980. – 145с.
6. Зеленецкий В.С. Функциональная структура уголовно – процессуальной деятельности /В.С. Зеленецкий// – Х.: Вища школа. 1978. – 222с.
7. Зинатулин З.З. Подследственность уголовных дел/З.З. Зинатулин, М.С.Салахов, Л.Д. Чулюкин// – Казань.: Казанский гос. ун-т. 1986. – 120с.
8. Кокорев Л.Д. Участники правосудия по уголовным делам./Л.Д. Кокорев// – Воронеж.: ВГУ. 1971. – 220 с.
9. Ларин А.М. От следственной версии к истине /А.М.Ларин// – М.: Юрид. лит. 1976. – 190с.
10. Міхеєнко М.М. Науково – практичний коментар Кримінально – процесуального ко-

SUMMARY

This paper examines the theoretical and practical elements of the functions in the criminal proceedings, the Criminal Procedure Code of Ukraine. Analyzes the individual theoretical propositions that were installed in the Code of Criminal Procedure in 1961, in order to specify their implementation and practical application of the procedural aspects of the implementation of functions in the criminal trial. On the basis of theoretical and practical provisions of criminal proceedings, considers some aspects that justify the need for the separation of the functions of the prosecution, the defense at the stage of pre-trial investigation on the basis of the analysis of the theory of criminal procedural law, its implementation proposals are being made to determine the functions of the criminal proceedings in Ukraine.

дексу України /М.М.Міхеєнко, В.П.Шибіко, А.Я. Дубінський// -К.: Наукова думка. 1997. – 410с.

11. Нажимов В.П. Об уголовно-процессуальных функциях // В.П. Нажимов /- Правоведение, 1973, № 5, с. 7.

12. Павлов С. Проблемы на основинте функции в социалистически наказателен процес /С. Павлов// -София.: 1960. – 230с.

13. Рахунов Р.Д. Участники уголовно – процессуальной деятельности по советскому праву/Р.Д. Рахунов// – М.: Юрид. лит. 1961. – 210с.

14. Савицкий В.М. Кому производит дознание? (К вопросу о терминологии закона)\ \ Пути совершенствования следственных аппаратов органов внутренних дел./В.М.Савицкий //Сб. науч. трудов Ташкентской ВШМ МВД СССР. -Ташкент. 1987. – С. 35.

15. Стрёмовский В.А. Участники предварительного следствия./В.А. Стрёмовский// -Ростов на Дону.: 1966. – 150с.

16. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. /М.С. Строгович -М.: Юридат НКЮ СССР. 1958. – 440с.

17. Уголовный процесс России: учебник./ М.П. Поляков, А.С. Александров, С.П. Сереброва// под. ред.. В.Т. Томина. -М.: Юрайт. 2003. -821с.

18. Элькинц П.С. Толкование и применение норм уголовно – процессуального права./ П.С.Элькинц // - М.: Юрид. лит. 1967. -190с.

19. Шпилев В.М. Учасники кримінального процесу саме / В.М. Шпилев – Мінськ: Видво Білорус. держ. ун-ту, 1970. – 176 з.